

LEŚNICTWO A LEŚNA TURYSTYKA I REKREACJA

Piotr Paschalis-Jakubowicz

Streszczenie

Atrakcyjność lasu dla celów turystycznych i rekreacyjnych wpisuje się w rosnące zapotrzebowanie społeczne na usługi i świadczenia środowiskowe. Leśna turystyka i rekreacja stają się ważnym działem użytkowania lasu, związanym z prowadzeniem gospodarstwa leśnego i ochroną lasów w Polsce. Odczuwany jest brak uniwersyteckich programów edukacyjnych i badawczych na wydziałach leśnych, wpisujących tę dziedzinę wiedzy również w podstawowe zakresy przedmiotów jak urządzanie, ochrona i hodowla lasu. Powstała luka edukacyjna i badawcza, powinna stać się przedmiotem intensywnego zainteresowania nauk leśnych i im pokrewnych.

Słowa kluczowe: leśna turystyka, rekreacja, użytkowanie lasu

FORESTRY AND FORESTS TOURISM AND RECREATION

Abstract

The forests attractiveness for tourist and recreational purposes reflecting the growing interests of society of the environmental welfare, benefits and services. The forests tourism and recreation become a one of the important parts of forest use, directly connected to the sustainable forest management and forest protection in Poland. Actually, there is a lack of the proper university teaching and research programs at the forestry faculties, inscribing this knowledge into the fundamental curricula of forest management, forest protection and silviculture. The lacks of research and education programmes in forest tourism and recreation discipline create a great chance for the new directions of the forestry sciences.

Key words: Forests tourism, recreation, forest utilization

Wstęp

Złożoność i atrakcyjność lasu jako tworu Natury i złożoności leśnictwa jako tworu człowieka, są wystarczająco atrakcyjne, aby stały się podmiotem zainteresowania nie tylko grup związanych z leśnictwem, ale także otoczenia leśnictwa, zarówno w wymiarze lokalnym, regionalnym i międzynarodowym. Można założyć, że te zjawiska dotyczą lasów i leśnictwa w bardzo wielu działach, ale uwidacznia się to wyraźnie w obszarze pełnienia przez lasy funkcji społecznych.

Ewolucja poglądów na zasady, sposoby, zakres działań ochronnych i stawianych celów przed ochroną środowiska, przebiega łącznie z ewolucją poglądów nad zrozumienie przyczyn, dla których wzrost ekonomiczny nie jest najistotniejszy dla rozwoju państwa i jego obywateli. Jest to, między innymi, bezpośrednim powodem, dla którego znajdujemy „zmiękczone” pojęcie zrównoważonego rozwoju, wynikające z wyraźnego przesunięcia rozumienia wielofunkcyjności lasu w kierunku jednego odniesienia – jakim jest pełnienie przez las funkcji społecznej.

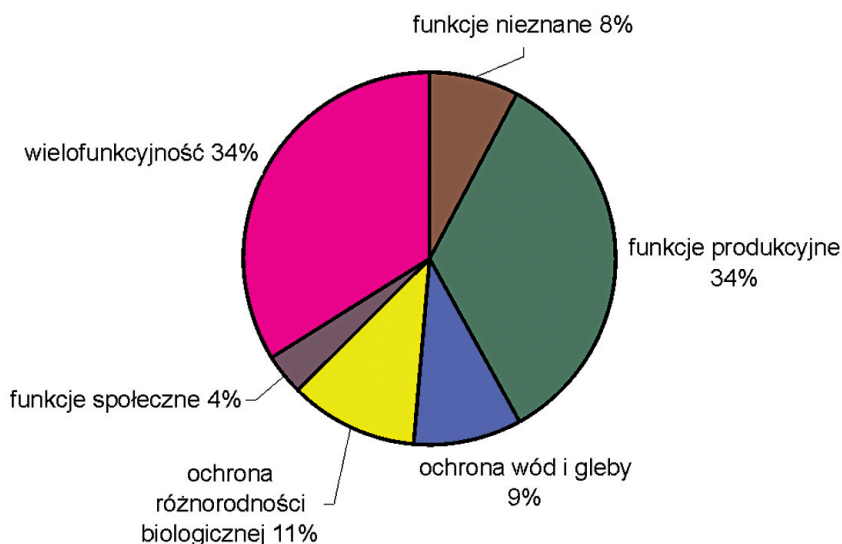
Jednocześnie, w wymiarze praktycznym, realizacja tych zmian wpływa w sposób szczególnie istotny na stan zdrowotny lasów. Wyniki przeprowadzonych badań wykazały, że w skali regionu paneuropejskiego, zagrożenia lasów spowodowane użytkowaniem turystycznym i rekreacyjnym,

są po chorobach powodujących zamieranie lasów, gradacjach owadów i masowego występowania grzybów chorobotwórczych – trzecim, najpoważniejszym zagrożeniem (dane z MCPFE Report 2007). Zagrożenia te łączone są z eksploatacją zasobów runa leśnego, wznicianiem pożarów leśnych oraz nadmiernego zagęszczenia ruchu turystycznego.

Wyraźny wzrost presji turystyki i rekreacji na terenach leśnych notowany jest od dawna na wielu kontynentach, przede wszystkim Afryki, Azji Południowo- Wschodniej i Ameryki Południowej, a od kilkunastu lat – w Europie.

Udział lasów w skali globalnej pełniących różne funkcje zmienia się dynamicznie i obecnie przyjmuje się, że blisko 4% ogólnej powierzchni lasów świata pełni wyłącznie funkcje socjalne – głównie dla spełnienia potrzeb rekreacyjnych i turystycznych oraz również funkcja ta jest pełniona razem z pozostałymi funkcjami (ryc. 1).

Oznacza to, że leśna turystyka i rekreacja powinny być traktowane jako ważna składowa w prowadzeniu gospodarstwa leśnego i stać się jednym z działów nauki i praktyki leśnej.

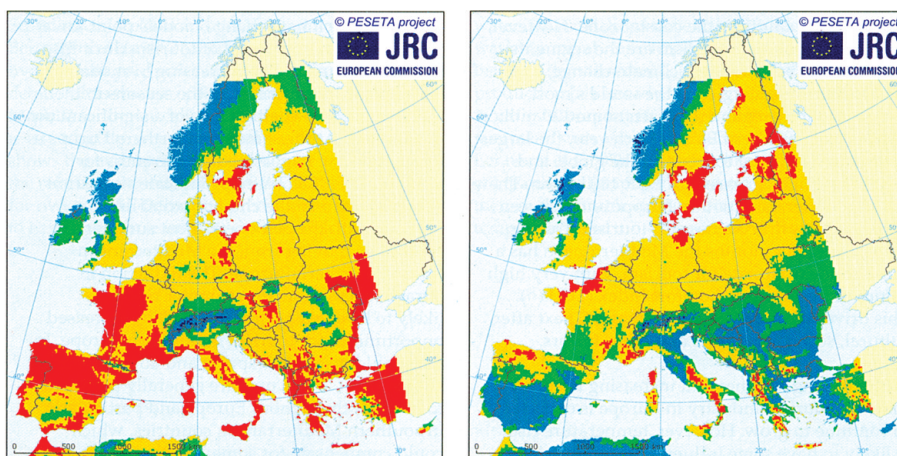
Ryc. 1. Funkcje lasów świata (ARC 2006, FAO 2008, Paschalis-Jakiubowicz 2009)

Fig. 1. Functions of the world forests (ARC 2006, FAO 2008, Paschalis-Jakiubowicz 2009)

Isotność leśnej turystyki i rekreacji w odniesieniu do leśnictwa

Przeprowadzona analiza czynników, które mają swoje odniesienia w globalnym oddziaływaniu na lasy i leśnictwo pozwoliła na identyfikację czynników, które mają i będą miały decydujący wpływ na leśnictwo, co najmniej do końca XXI wieku. W grupie tej znajdują się zarówno czynniki o zasięgu globalnym, jak i regionalnym (Paschalis 2009):

- rozwój infrastrukturalny,
- zmiany klimatyczne,
- turystyka,
- migracje,
- decentralizacja,
- produkcyjny kompleks rolny,
- demokratyzacja,
- korupcja,
- dostępność do wody,
- HIV-AIDS,
- wojny i konflikty,
- modyfikacje genetyczne,
- choroby.

Simulated conditions for summer tourism in Europe for 1961-1990 (left) and 2071-2100 (right) according to a High-Emissions Scenario (IPCC SRES A2)

Tourism Comfort Index (TCI)

■ Unfavourable (TCI: 0-40)	■ Good (TCI: 60-70)	■ Excellent (TCI: 80-100)
■ Acceptable (TCI: 40-60)	■ Very good (TCI: 70-80)	

Source: JRC PESETA project (<http://peseta.jrc.ec.europa.eu/docs/Tourism.html>).

Ryc. 2. Symulowane warunki do uprawiania letniej turystyki w Europie w latach 1961-1990 (po lewej stronie mapy) oraz 2071-2100 (po prawej), według scenariusza wysokiego poziomu emisji (IPCC SRES A2) (EEA 2007)

Fig. 2. Simulated conditions for summer forest tourism in Europe in 1961-1990 (left side of the map) and in 2071-2100 (right side), according to the scenario of high emission level (IPCC SRES A2) (EEA 2007)

Zauważyć należy, że część z powyżej wymienionych czynników charakteryzuje się synergicznymi powiązaniem z wieloma innymi czynnikami, a turystyka, do tej grupy należy. Wzmocnienie

oddziaływań negatywnych efektów udostępnienia lasów dla celów turystycznych związana jest także ze zmniejszającą się powierzchnią leśną, przypadającą na jednego mieszkańca. Obecnie, średnia powierzchnia lasów na 1 mieszkańca wynosi około 0,62 ha i corocznie ulega zmniejszeniu, a 64 kraje świata posiadają powierzchnię leśną mniejszą niż 0,1 ha na głowę mieszkańca. Ten stan rzeczy powoduje dynamiczny wzrost presji społeczeństw na udostępnianie lasów dla celów rekreacyjnych i turystycznych, a jednocześnie stanowi zagrożenia dla trwałości lasu (CIFOR 2008, MCPFE 2007).

Scenariusze budowane na podstawie przewidywanych zmian klimatu, odnoszące się do turystyki, przewidują znaczne zmiany w kierunkach dotychczasowego ruchu turystycznego w Europie. Polska stanie się, najprawdopodobniej, wyjątkowo atrakcyjnym turystycznie i rekreacyjnie krajem, a należy sądzić, że turystyka leśna będzie się intensywnie rozwijała (rys. 2., IUFRO 2009, Bell i in. 2007, PATA 2008, ULEP 2007).

Odniesienia leśnictwa do leśnej turystyki i rekreacji

Obecne systemy i metody prowadzenia leśnictwa wymagają od właściciela, lub zarządzającego w jego imieniu lasem, brania pod uwagę spraw leśnych oraz takich, które mają czasami bardzo odległy związek z lasem. Wynika to z faktu, że pojęcie „las” i pojęcie „gospodarowanie lasem”, są pojęciami uniwersalnymi, co jest cechą charakterystyczną również kapitału leśnego. Mieszczą, zatem, w sobie zarówno aspekty środowiskowe, związane bezpośrednio z gospodarowaniem zasobami przyrodniczymi, jak i socjalne, w tym i infrastrukturę socjalną jak drogi, transport publiczny, inżynieryjne zagospodarowanie terenu i źródła energii.

Odnosi się to również do oddziaływań związanych z wpływem leśnictwa na jakość życia człowieka, zawartych w pojęciach jak: humanizacja, zdrowie, turystyka, odpoczynek, rekreacja i wielu innych.

Należy przy tym stwierdzić, że leśnictwo w Polsce, w tym zakresie, zrobiło bardzo dużo, z liczącymi się osiągnięciami w rozwiązaniach edukacyjnych na poziomie podstawowym oraz w działaniach praktycznych, natomiast w zakresie edukacji na poziomie uniwersyteckim – bardzo niewiele.

Nie jesteśmy tu wyjątkiem. W wielu krajach Europy edukacja przyrodniczo-leśna, nie jest w stanie przygotować zarówno społeczeństwa, jak i leśników do pełnego zrozumienia i akceptacji reżimów, jakim musi być poddane leśnictwo, z jednoczesnym ograniczeniem korzystania przez społeczeństwo, z niektórych dóbr lasu. Zarówno w praktycznej realizacji zasad prowadzenia gospodarki leśnej, jak też w przekazie społecznym, należy dodać i rozszerzyć pojęcia związane z pojmowaniem leśnictwa jako systemowej interpretacji przyrody, w nierozłącznym powiązaniu z potrzebami społeczeństwa (Report of the Secretary-General on Forests and climate change).

Oznacza to, między innymi, zrozumienie lasu jako całości, widzianego łącznie z przestrzenią, jaką tworzy, czyli krajobrazem naturalnym lub przekształconym, w tym także z przestrzenią miejską, które wymagają właściwych metod prowadzenia leśnictwa na terenach zurbanizowanych.

Potwierdzany badaniami wzrastający poziom zaniepokojenia zmianami środowiskowymi społeczeństw, w połączeniu z zwiększaniem się poziomu zamożności oraz coraz większą ilością czasu przeznaczanego na zajęcia poza pracą zawodową, wymaga również od leśnictwa zapewnienia niezbędnych usług dla spełnienia tych wymagań.

Stawiając tezę, że jest to podstawowym zagrożeniem dla lasów i leśnictwa, jednocześnie podkreśla się, że jest to nowy, ważny kierunek rozwoju leśnictwa.

Odniesienia do edukacji i badań leśnych na poziomie uniwersyteckim w zakresie turystyki i rekreacji leśnej

Opierając się na kilku przykładach wziętych głównie z uniwersytetów północno amerykańskich, Anglii i Danii, stwierdzamy, że głównym celem kształcenia, jest dostarczanie wiedzy i informacji naukowych o leśnictwie odnoszących się do rekreacji w lasach (Programy edukacyjne i badawcze Uniwersytetów w USA, ACTED 2006, Seppälä Risto 2004). Cele te są powiązane z działaniami różnym gałęziom przemysłu i podejmowanie decyzji związanych z możliwościami rozwoju dotyczących planowania i zarządzania.

Wybrane, niektóre nazwy przedmiotów wykładane na tych uniwersytetach – odpowiednikach naszych Katedr i Zakładów, w ścisłym powiązaniu z prowadzonymi badaniami (Paschalis 1998, 2003):

- środowiskowe i socjalne oddziaływanie turystyki i rekreacji,
- rozwój regionalny i planowanie przestrzenne,
- marketing,
- formy wypoczynku,
- turystyka i rekreacja na obszarach chronionych,
- formy i zakresy kształcenia w dziedzinie turystyki i rekreacji,
- zarządzanie środowiskiem pod kątem turystyki i rekreacji,
- rekreacja i turystyka osób niepełnosprawnych.

W przeważającej mierze, studia na tych kierunkach są współfinansowane przez organizacje regionalne, firmy i lokalne agencje, które zabiegają o rozwój regionalny.

Czy na Wydziale Leśnym należy prowadzić edukację i badania związane z leśną turystyką i rekreacją?

Pytanie tylko z pozoru jest retorycznym, bowiem przyjęty system edukacyjny w Polsce, oparty na tzw. minimach programowych oraz sztywnych zasadach przypisywania określonych przedmiotów do określonych bloków przedmiotowych, jest w znacznej części anachroniczny, a na pewno mało konkurencyjny w stosunku do najlepszych Uniwersytetów na świecie. Obowiązujący system edukacji w praktyce, ogromnie utrudnia utworzenie specjalności leśna turystyka i rekreacja na Wydziale Leśnym.

Zatem odpowiedź na zadane pytanie brzmi – „Tak”. Zarówno edukacja, jak i badania dotyczące leśnej turystyki i rekreacji na Wydziale Leśnym SGGW w Warszawie, powinny być kontynuowane i istotnie rozszerzone.

Zaangażowanie dydaktyczne i badawcze, głównie pracowników dwóch Katedr na Wydziale Leśnym SGGW w omawianym powyżej zakresie, jest niewystarczające. Otwarta tematyka dydaktyczna i badawcza, realizowana przez Katedrę Użytkowania Lasu na Wydziale Leśnym SGGW, odnosi się do budowy zasad i modeli waloryzacji krajobrazów leśnych, polno-leśnych, wodno-leśnych itd., inżynierskiego zagospodarowania lasu dla celów turystycznych i rekreacyjnych, określania pojemności rekreacyjnej określonych typów lasu i zbiorowisk leśnych, oddziaływania ruchu turystycznego na pełnienie przez las innych funkcji, udostępniania lasu dla osób niepełnosprawnych, form użytkowania lasu, w tym – ubocznego użytkowania lasu.

Wysuwając poniżej nowe kierunki poznawania lasu, proponuje się do nich dopisać także konieczność podjęcia badań dotyczących sieci połączeń pomiędzy leśnictwem, a otoczeniem leśnictwa (FAO 2007, Paschalis-Jakubowicz 2008, Schlamadinger i Yamagata 2007):

- Relacje pomiędzy gospodarowaniem przestrzenią leśną i rolną, leśną i bagienną, łąkarstwem, wodą, krajobrazem itd.;
- Turystyka i rekreacja leśna w świetle zmian klimatycznych;
- Leśnictwo w procesach zmian użytkowania ziemi i rozwoju regionalnego;
- Potrzeby turystyki i rekreacji w zakresie budowy systemu zbierającego i przetwarzającego dane (system inwentaryzacji), uwzględniającego wszystkie funkcje pełnione przez las, a w przypadku niemożności spełnienia tego warunku – umożliwiającą hierarchizację funkcji i celów w określonym czasie i przestrzeni;
- Budowa modeli optymalizujących sekwencje działań w celu spełnienia wielostronnych funkcji lasu, lub w ściśle określonym przedziale czasu i przestrzeni – tylko wybranych;
- Budowa modeli zmian zachodzących w lesie i w leśnictwie metodologie badań i określenia ryzyka w leśnictwie;
- Określenie stopni i konsekwencji interakcji pomiędzy środowiskiem leśnym a jakością życia człowieka; oraz konieczności dalszego poszerzenia wiedzy z zakresu;
- Urządzania lasu, inżynierii leśnej i inżynieryjnego zagospodarowaniu lasu, hydrologii leśnej, gleboznawstwa, socjalnych i ekonomicznych zagadnień związanych z preferencjami społecznymi w użytkowaniu lasu;
- Analizy skutków środowiskowych i cyklu życia produktów leśnych;
- Korzyściach, jakie czerpiemy z lasu i obecności lasu w naszym życiu. Rozwój strumieni otrzymywania korzyści z użytkowania lasu może wyznaczać również kierunki zagospodarowania lasów w przyszłości.

Podsumowanie

1. Nie ulega wątpliwości, że musimy odpowiedzieć na pytania wynikające z prowadzonego użytkowania turystycznego i rekreacyjnego lasów w Polsce. Dotyczą one zarówno określenia zasad jak i konsekwencji ich użytkowania. W dotychczasowych rozważaniach nieuwzględniony jest warunek samoograniczeń człowieka w użytkowaniu lasu, ani też nie jest określony zakres obowiązków korzystających z tych dóbr. Odnosi się to zarówno do bezpośrednich korzyści, jak i pośrednich, włączając w to leśną turystykę i rekreację, kopaliny, wartości moralne, kulturowe, religijne i wiele, wiele innych. Potencjalna, łączna wartość tych dóbr – jest wielokrotnie większa, niż wartość, pochodząca ze sprzedaży surowca drzewnego.
2. Na Wydziałach Leśnych i leśnictwie w wymiarze praktycznym, potrzebna jest wiedza o niepewnościach i zagrożeniach (w tym i od leśnej turystyki i rekreacji), nie tylko określanych jako „ryzyko zarządzania”, ale także wynikających (np.) ze starzenia się społeczeństw Europy, Ameryki Północnej, Japonii i Australii, zmianach preferencji społecznych w odniesieniu do środowiska, konieczności ekonomicznej wyceny leśnych usług i świadczeń oraz o zasadach, możliwościach i konsekwencjach szerokiego udostępniania lasu społeczeństwu.
3. Wydziałom Leśnym jest potrzebne zachowanie właściwych proporcji w wykładanej i zdobywanej badaniemi wiedzy leśnej, odnoszącej się do poznawania lasu i umiejętnościach w prowadzeniu leśnictwa, a naukami pokrewnymi, które wspomagają i uzupełniają naszą wiedzę, ale nie mogą aspirować do roli dominującej.

Literatura

Programy edukacyjne i badawcze Uniwersytetów w USA: The University of Tennessee, The University of Montana, The University of Utah, Anglii: The University of Edinburgh i The University of Aberdeen, Danii – The University of Copenhagen.

- ACTED. 2006. Eco-tourism in Tajikistan: key challenges and opportunities. Paris, Agency for Technical Cooperation and Development.
- IUFRO World Series. 2009. Adaptation of Forests and People to Climate Change – A Global Assessment Report. Volume 2. 2009.
- ARC. 2006. RecFacts general statistics. Washington, DC, American Recreation Coalition (available at www.funoutdoors.com/research).
- Bell S., Tyrväinen L., Sievänen T., Pröbstl U. & Simpson M. 2007. Outdoor recreation and nature tourism: a European perspective. *Living Reviews in Landscape Research*, 1(2) (available at landscape.research.livingreviews.org/Articles/lrlr-2007-2/).
- CIFOR. 2008. CIFOR's strategy, 2008–2018: Making a difference for forests and people. Bogor, Indonesia.
- EEA. 2007. Europe's environment: the fourth assessment. European Environment Agency. Copenhagen.
- FAO. 2007. The Global Environmental Facility and payments for ecosystem services: a review of current initiatives and recommendations for future PES support by GEF and FAO programs, by P. Gutman & S. Davidson. PESAL Papers Series No. 1. Rome).
- FAO. 2008. ForesSTAT statistical database.
- MCPFE Report. 2007. Jednostka Łącznikowa MCPFE Warszawa.
- Paschalis J. P. 1998. Użytkowanie lasu: znane problemy? W: Użytkowanie lasu: problemy regulacji użytkowania lasu w Polsce. Praca zbiorowa pod red. P. Paschalisa. Fundacja Rozwój SGGW. Warszawa. s. 3-7.
- Paschalis P. 2003. Sustainable Forest Management in National Forest Programmes – a European Perspective. XII World Congress. C-People and Forests in Harmony. Quebec. Kanada. pp.212.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2008. Methodological assumptions in National Forest Programme in Poland. Satellite event 1: EC/FTP Workshop on forest governance and the role of forestry research. The 5th Forest-based Sector Technology Platform Conference. Kranjska Gora, Slovenia.
- Paschalis-Jakubowicz P. 2009. Adapting research direction on wood mobilization to meet the challenges of climate change. 2009. Climate Change: Global Risks, Challenges and Decisions, Copenhagen, Denmark. Session 38 – Adapting Forests to Climate Change.
- PATA. 2008. Asia Pacific tourism revenues set to soar to US 4.6 trillion by 2010. Pacific Asia Travel Association.
- Report of the Secretary-General on Forests and climate change E/CN. 18/2009/4.
- Schlamadinger B., Yamagata Y. et al. 2007. A synopsis of land use, land use change and forestry (LULUCF) under the Kyoto Protocol and Marrakech Accords. *Environmental Science and Policy* 10; 271-282.
- Seppälä Risto. 2004 „The future of forest research in a changing world” The Japanese Forestry Society and Springer-Verlag Tokyo 2004, *Journal of Forest Research* Nr 4, November 2004.
- UNEP. 2007. Global environment outlook (GEO 4). Nairobi, United Nations Environment Programme.
- WTO. 2008. Slowdown in tourism growth reflects current uncertainties. Press release, 10 November. World Tourism Organization.

Piotr Paschalis-Jakubowicz
Katedra Użytkowania Lasu
Wydział Leśny SGGW
piotr.paschalis@wl.sggw.pl